

Dojrzałość czy niedojrzałość? Dojrzałość nupturientów do zawarcia sakramentalnego związku na podstawie badań pilotażowych w archidiecezji poznańskiej

Mature or immature?

Maturity of nupturients to enter into a sacramental union
based on pilot studies in the Archdiocese of Poznan

HUBERT PILARCZYK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Teologiczny, Polska

hubertpilarczyk@wp.pl

<https://orcid.org/0009-0001-2827-2441>

Abstract: The goal of the presented article entitled “Mature or immature? Maturity of nupturients for sacramental union on the basis of pilot studies in the Archdiocese of Poznan” was to present the results of research concerning the level of maturity of fiancées, with particular emphasis on the requirements for candidates preparing for sacramental marriage in the Catholic Church. The analytical-synthetic method of content, concerning maturity for marriage, was used to describe the condition of nupturients, and a survey was conducted among those participating in premarital catechesis in selected centers of the Archdiocese of Poznan. The text highlights various aspects of maturity, such as legal, physical, psychological and religious maturity. The analyses presented showed that most of the fiancées surveyed had a level of maturity that would allow them to enter into sacramental marriage, as required by canon law. At the same time, a large group of respondents showed large deficits in personal and religious maturity. The described situation can affect later marital relations and the quality of marital well-being. The presented text lays the groundwork for the development of the pastoral care of nupturients – it points out areas that require special attention on the part of pastors, such as developing

the level of religious maturity, which can help fiancées build strong and lasting marriages, based on sacramental values, and supporting them with the help of competent experts in the field of psychology and family life. The content of the article is an important contribution to the discussion of the maturity of fiancées for sacramental union and the role of the Catholic Church and pastors in shaping the level of maturity of fiancées.

Keywords: marriage; fiancées; maturity; sacrament; marriage well-being

Abstrakt: Celem prezentowanego artykułu pt. „Dojrzałość czy niedojrzałość? Dojrzałość nupturientów do zawarcia sakramentalnego związku na podstawie badań pilotażowych w archidiecezji poznańskiej” było przedstawienie wyników badań dotyczących poziomu dojrzałości narzeczonych, ze szczególnym uwzględnieniem wymagań stawianych kandydatom przygotowującym się do zawarcia sakramentalnego małżeństwa w Kościele katolickim. Do opisu kondycji nupturientów zastosowano metodę analityczno-syntetyczną treści, dotyczącej dojrzałości do małżeństwa oraz przeprowadzono badania ankietowe wśród osób uczestniczących w katechezach przedmałżeńskich w wybranych ośrodkach archidiecezji poznańskiej. Tekst zwraca uwagę na różne aspekty dojrzałości, takie jak dojrzałość prawna, fizyczna, psychologiczna i religijna. Przedstawione analizy wykazały, że większość badanych narzeczonych miała poziom dojrzałości umożliwiający zawarcie sakramentalnego małżeństwa, zgodnie z wymaganiami prawa kanonicznego. Jednocześnie duża grupa badanych wykazywała duże deficyty w dojrzałości osobowej i religijnej. Opisana sytuacja może rzutować na późniejsze relacje małżeńskie i jakość małżeńskiego dobrostanu. Prezentowany tekst stanowi podwaliny pod rozwój duszpasterstwa nupturientów – wskazuje na obszary wymagające szczególnej uwagi ze strony duszpasterzy, takie jak rozwijanie poziomu dojrzałości religijnej, co może pomóc narzeczonym w budowaniu mocnych i trwałych małżeństw, opartych na wartościach sakramentalnych oraz wsparcie ich o pomoc kompetentnych ekspertów z dziedziny psychologii i życia rodzinnego. Treści zawarte w artykule stanowią ważny wkład w dyskusję na temat dojrzałości narzeczonych do zawarcia sakramentalnego związku oraz roli Kościoła katolickiego i duszpasterzy w kształtowaniu poziomu dojrzałości narzeczonych.

Słowa kluczowe: małżeństwo; narzeczeni; dojrzałość; sakrament; dobrostan małżeński

Wstęp

Zawarcie związku sakramentalnego jest jednym z najważniejszych momentów w życiu wielu ludzi. To dla nich nie tylko akt formalny, ale również symboliczne połączenie z drugą osobą, której przyrzekają miłość, wierność i troskę o trwałość relacji aż do śmierci, biorąc na świadka samego Boga. Ta życiowa decyzja nie powinna być podjęta pochopnie. Dlatego też istotne jest, aby para młoda była przygotowana na ten krok i miała odpowiednią dojrzałość emocjonalną, społeczną oraz duchową. W niniejszym artykule przedstawione zostaną wyniki badań pilotażowych przeprowadzonych w archidiecezji poznańskiej,

których celem była ocena dojrzałości nupturientów do zawarcia sakramentalnego związku. Dokonana analiza pozwoli na znalezienie odpowiedzi na pytanie: Czy osoby decydujące się na zawarcie sakramentalnego związku małżeńskiego są gotowe do podjęcia ról charakterystycznych dla tego stanu? Czy ich dojrzałość jest na poziomie warunkującym szczęśliwe, wspólne życie? W artykule wykorzystano metodę analityczno-syntetyczną treści, dotyczącej dojrzałości do małżeństwa oraz przeprowadzono badania ankietowe. Zestawienie wyników badań z zakresem treściowym badanego obszaru umożliwiło dokonanie porównania pomiędzy wymaganiami stawianymi nupturientom, istotnymi z punktu ważności i godności do małżeństwa, z ich faktycznym stanem dojrzałości do stworzenia sakramentalnego związku. Dodatkowo dokonana analiza pozwoli na lepsze zrozumienie potrzeb i wyzwań, jakie stoją przed młodymi ludźmi decydującymi się na małżeństwo oraz na przygotowanie odpowiednich narzędzi i programów formacyjnych, które pomogą im w osiągnięciu pełnej dojrzałości potrzebnej do tego ważnego kroku w życiu.

Dojrzałość jako warunek ważnie zawartego związku sakramentalnego

Profesor Władysław Dobrucki zauważa, że obecne społeczeństwo cierpi na brak ludzi dojrzałych. Stwierdza, że jest to proces już zaawansowany, ponieważ niedojrzałe społeczeństwo, a w nim rodzice i nauczyciele, starają się wychowywać młode pokolenie do dojrzałości. Zanika proces pedagogizacji, nauczania, prowadzenia i towarzyszenia prowadzony przez osoby będące jednocześnie wzorami i autorytetami. Wskutek tego kształtują się negatywne postawy społeczne, które zaobserwować można w codziennych życiowych sytuacjach, np. braku szacunku wobec osób starszych, braku wrażliwości na potrzeby innych; zwraca dziś uwagę upadek wzorców moralnych oraz zachwianie fundamentalnych wartości i odarcie ich z podstawowego znaczenia. Brak właściwego podejścia wychowawczego skutkuje niewłaściwym przekazywaniem postaw. Bardzo często błędnie pojęte wychowanie, pozwalające na zbyt pochopne i osadzone na aktualnej modzie podejmowanie decyzji, prowadzi do życiowych porażek, a nawet zaburzeń natury psychicznej. W sposób istotny rzutuje to na rodzaj i głębokość tworzonych relacji, w tym także opisywanych relacji narzeczeńskich i małżeńskich.

Kościół zdaje sobie sprawę, że przygotowanie do małżeństwa jest bardzo ważnym elementem formacyjnym i jest fundamentem budowania późniejszego małżeństwa. Z tej przyczyny zawarł w *Kodeksie prawa kanonicznego* stosowne przepisy, które regulują ten sakrament – są to kanony 1055-1165. Najważniejsza z punktu widzenia samego przygotowania do małżeństwa jest część zatytułowana *Pasterska troska i czynności poprzedzające zawarcie mał-*

żeństwa, która obejmuje kanony 1063-1071. Należy zwrócić uwagę na fakt, że *Kodeks prawa kanonicznego* największą odpowiedzialność za właściwy sposób przygotowania kandydatów do małżeństwa nakłada na ordynariuszy oraz duszpasterzy. Wiąże się to z koniecznością osiągnięcia dojrzałości przez kapłana oraz jego otwartością, aby stał się przewodnikiem na drogach przygotowania do małżeństwa, a z czasem duchowym towarzyszem tej drogi. Pokłosiem kanonów prawa kanonicznego jest stworzenie *Protokołu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa*. Ma on dwojakie zadanie – weryfikację aktualnego stanu nupturientów (ewentualne ukazanie obszaru, który wymaga jeszcze pracy, zanim małżeństwo zostanie zawarte) oraz wykluczenie ewentualnych przeszkód małżeńskich.

Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że człowiek nie jest jednolitą i zwartą strukturą, lecz ma charakter dynamiczny i obejmuje między innymi nabywanie sprawności fizycznej, psychicznej, osobowościowej i społecznej, rozwój poszczególnych kompetencji i pracę nad zdiagnozowanymi deficytami, stąd poziom jego dojrzałości może być zróżnicowany w wymienionych tutaj sferach. Warunkiem do ważnie zawartego związku małżeńskiego pod względem kanonicznym jest posiadanie rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych. Giuseppe Versaldi, analizując dojrzałość do małżeństwa sakramentalnego, wprowadza rozróżnienie pomiędzy dojrzałością kanoniczną a psychologiczną. Pierwsza to minimalny punkt wyjściowy (*minimal starting point*), konieczny i wystarczający do podjęcia i wypełnienia przedmiotu zgody małżeńskiej, druga jest punktem końcowym (*the end point*) ludzkiego rozwoju, w którym osoba jest świadoma i wolna w tym, co czyni, pozostaje w zgodzie ze swoimi ideami, jest także zdolna do pokonania wewnętrznych i zewnętrznych trudności (Versaldi 1982). W okresie kojarzenia się małżeństwa ujawnia cechy osobowości niedojrzałej lub „jeszcze niedojrzałej”. Dbając o jakość zawieranych małżeństw, należałoby postulować większą troskę o dobrą weryfikację poziomu dojrzałości nupturientów i ewentualną pomoc w dojściu do takiego poziomu dojrzałości religijnej i psychologicznej, który warunkowałby zawarcie małżeństwa w sposób godny i ważny, jednocześnie dając młodym ludziom szansę na budowanie szczęśliwego związku.

Z punktu widzenia prowadzonych badań istotne wydało się wprowadzenie pojęcia osobowości sakramentalnej, którą można opisać jako „poziom posiadanych kompetencji fizycznych, psychicznych i duchowych, umożliwiających kandydatowi do sakramentu przyjęcie go ważnie i godnie” (Pilarczyk i Wieradzka-Pilarczyk 2022). Dojrzałość nupturienta powinna osiągnąć dla danego wieku czy też etapu rozwojowego, cechy i predyspozycje, które umożliwiłyby mu funkcjonowanie w związku jako osoby dojrzałej. Wyróżniając rozmaite poziomy dojrzałości, wymaga się od narzeczonych:

1. Pod względem dojrzałości prawnej wymagane jest, aby narzeczeni osiągnęli wiek, który pozwala na zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem. W Polsce minimalny wiek małżeński to 18 lat, jednak osoby w wieku 16 lub 17 lat również mogą zawrzeć związek małżeński za zgodą rodziców lub opiekunów prawnych. W przypadku osób niepełnoletnich wymagane jest również uzyskanie zgody sądu rodzinnego (*Kodeks rodzinny i opiekuńczy* 1964).
2. Pod względem dojrzałości fizycznej narzeczeni powinni być zdolni do prowadzenia życia seksualnego i prokreacji. Wymaga to nie tylko dojrzałości biologicznej, ale również odpowiedniej wiedzy i świadomości na temat metod planowania rodziny oraz zdrowego stylu życia.
3. Pod względem dojrzałości psychologicznej narzeczeni powinni dysponować pewną dojrzałością emocjonalną i umiejętnością radzenia sobie z trudnościami życiowymi. Wymaga to m.in. umiejętności porozumiewania się, rozwiązywania konfliktów oraz akceptacji różnic między partnerami. Ważne jest również, aby narzeczeni mieli wypracowane osobiste cele życiowe oraz zdolność do ich realizacji (Bowby 2015).
4. Pod względem dojrzałości religijnej narzeczeni powinni mieć odpowiednią wiedzę i dojrzałość duchową, która pozwoli im na zrozumienie i przeżycie sakramentu małżeństwa. Wymaga to między innymi znajomości nauki Kościoła w zakresie małżeństwa i rodziny oraz umiejętności praktykowania wiary (*Katechizm Kościoła katolickiego* 1994, 1631, 1639-1642).

Metodologia i narzędzia badawcze

Jak już zaznaczono we wstępie, głównym celem prowadzonych badań było dokonanie rewizji faktycznego poziomu dojrzałości nupturientów i porównanie go z pewnymi normami określonymi przez prawo kościelne, a w szczególności ze względu na prezentowany tekst skupionymi na psychologicznym aspekcie gotowości i dojrzałości do małżeństwa (Pilarczyk i Wieradzka-Pilarczyk 2020). W projekcie zastosowano korelacyjno-regresyjną procedurę badań. Próba badawcza została dobrana w sposób celowy, gdyż była nią grupa kandydatów do małżeństwa skupionych na katechezach w parafiach archidiecezji poznańskiej. Jej reprezentatywność ma więc ograniczony charakter tak pod względem liczby, jak i jednego miejsca wykonywanych badań. Na tej podstawie trudno jest odnosić wnioski do całej populacji (Brzeziński 2004), można jednak stawiać pewne hipotezy dotyczące grupy badawczej, jaką są nupturienti.

Głównym pytaniem badawczym, na które starano się znaleźć odpowiedź, dotyczyło posiadanych przez kandydatów predyspozycji, koniecznych do zawarcia sakramentalnego związku, dającego szanse do długie i szczęśliwe

pożycie zgodnie z zasadami i wymaganiami związku sakramentalnego. Stąd rodzące się pytanie badawcze: Czy nupturienci osiągają co najmniej średnie i wysokie wyniki w Skali Dojrzałości do Małżeństwa? Pozwoliłoby to na wyciągnięcie wniosków o dysponowaniu kompetencjami i zdolnościami do ważnego i godziwego zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego.

Próbując odpowiedzieć na powyższe pytanie, skonstruowano narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza, które zawierało obok metryczki pierwszą wersję Skali Dojrzałości do Małżeństwa autorstwa M. Ryś i T. Sztajerwalda. To narzędzie badawcze składa się z 50 pytań podzielonych na 9 podskal. Opis podskal, uwzględniających charakterystykę wysokich i niskich wartości w poszczególnych wymiarach zawiera tabela 1.

Tabela 1. Podskale Skali Dojrzałości do Małżeństwa

PODSKALA	WYNIKI WYSOKIE	WYNIKI NISKIE
Realny stosunek do świata	<ul style="list-style-type: none"> • decyzję poprzedza weryfikacja „za i przeciw”, • realizm, • działanie, a nie marzenia, • własne zdanie liczy się bardziej niż ocena innych. 	<ul style="list-style-type: none"> • „bujanie w obłokach”, • nierealistyczne myślenie, • przyjmowanie bezkrytycznych sądów i opinii innych, • bardzo niskie wyniki mogą świadczyć także o pochopnym podejmowaniu decyzji, bez dobrego rozeznania sytuacji.
Akceptacja siebie	<ul style="list-style-type: none"> • znajomość swoich mocnych i słabych stron, • troska o własną godność i wiara w swoje możliwości, • brak poważnych kompleksów dotyczących swojej własnej osoby, także w zakresie własnego wyglądu. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak wiary w siebie, • poczucie nieszanowania własnej godności, • brak wiary we własne możliwości, • nie uważa się za osobę atrakcyjną, ma wiele kompleksów dotyczących swojego wyglądu.
Zaspokajanie potrzeb	<ul style="list-style-type: none"> • poczucie bycia kochaną i potrzebną, • troska o zaspokajanie własnych potrzeb, które uważa za równie ważne, jak potrzeby innych, • zdolność rozmowy z bliskimi w przypadku, niezaspokajania potrzeb. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak umiejętności troszczenia się o siebie samego, • brak zdolności dialogu dotyczących własnych potrzeb i ich realizacji, • poczucie bycia osobą niegodną miłości i nikomu niepotrzebną.
Komunikacja, rozwiązywanie konfliktów	<ul style="list-style-type: none"> • zdolność nawiązywania trwałych i głębokich relacji uczuciowych, • nieuleganie chwilowym fascynacjom wywołanym przez nowo poznaną, atrakcyjną osobę, • reagowanie proporcjonalnie do bodźca: nie przejmując się drobiazgami, poważnie traktuje rzeczy istotne. 	<ul style="list-style-type: none"> • problemy z nawiązywaniem głębokich i trwałych więzi, • nie jest stała w uczuciach, • łatwo ulega uczuciowym fascynacjom dotyczącym osób ocenianym jako atrakcyjne, • bycie w trwałym związku nie chroni jej przed uleganiem tego typu nowym uczuciowym fascynacjom.

Postawa wobec miłości i wierności	<ul style="list-style-type: none"> ● ceni miłość i wierność jako podstawę wspólnoty małżeńskiej – angażuje się w budowanie relacji z najbliższymi, w umacnianie trwałości więzi z osobami bliskimi. 	<ul style="list-style-type: none"> ● liberalizm moralny, lekkomyślne traktowanie przysięgi wierności, ● przyznawanie pierwszeństwa uczuciom w relacjach z innymi, także za cenę zdrady współmałżonka.
Integracja wewnętrzna	<ul style="list-style-type: none"> ● troska o to, aby być człowiekiem odpowiedzialnym za swoje decyzje i działania, ● troska tak o ciało, psychikę, jak i o sferę duchową, ● działanie zgodne z cenionymi wartościami. 	<ul style="list-style-type: none"> ● osoba nieodpowiedzialna, żyjąca niezgodnie z cenionymi wartościami, ● podejmująca decyzje pod wpływem impulsu czy też odruchu serca, ● najniższe wyniki mogą wskazywać na brak radości życia czy pasji działania.
Hierarchia wartości	<ul style="list-style-type: none"> ● przekonanie, że są w życiu takie wartości, które mają wielkie znaczenie i wiele można poświęcić dla ich obrony, ● do takich wartości należą: miłość, wierność i uczciwość małżeńska, ● pozytywne nastawienie do małżeństwa, rodziny czy posiadania potomstwa – znajomość, akceptacja naturalnych metod planowania rodziny. 	<ul style="list-style-type: none"> ● postawa konformistyczna, ● chęć dostosowywania nawet najbardziej cenionych wartości do zmieniających się czasów i okoliczności, ● wśród cenionych wartości znajduje się wyżej status społeczny niż małżeństwo czy rodzina, ● posiadanie i wychowanie potomstwa nie ma znaczenia, a antykoncepcja jest o wiele bardziej akceptowaną metodą niż naturalne planowanie rodziny.
Gotowość do poświęceń	<ul style="list-style-type: none"> ● zdolność człowieka do poświęceń wobec innych, ● umiejętność dostrzeżenia problemu oczyma drugiego człowieka, ● angażowanie się w sprawy osób bliskich, w sytuacjach koniecznych potrafi wiele dla nich poświęcić. 	<ul style="list-style-type: none"> ● wyrzekanie się czegoś lub cierpienie dla kogoś nie ma już dzisiaj żadnego sensu, ● chętniej angażują się w pracę zawodową niż w sprawy bliskich im ludzi.
Sens życia	<ul style="list-style-type: none"> ● ma poczucie, że życie ludzkie ma sens, nawet w obliczu takich wydarzeń życiowych, jak cierpienie, choroba, a także śmierć. 	<ul style="list-style-type: none"> ● poczucie pustki życiowej, liczy się tylko tu i teraz, nie ma czasu na myślenie o sensie życia, ● w trudnościach nie poszukuje odpowiedzi na pytanie o ich sens.

Źródło: Za: H. Pilarczyk, A. Wieradzka-Pilarczyk, *Psychologiczne i religijne aspekty dojrzałości nupturientów do zawarcia sakramentalnego związku*, Poznań 2020, 165-167.

Każda z podskali zawierała pięć zdań ocenianych w skali Likerta, od jeden do pięć, gdzie jeden oznaczało „zdecydowanie nie”, a pięć – „zdecydowanie tak”. Stąd minimalna wartość wyników surowych to pięć, a maksymalna to dwadzieścia pięć punktów.

Próba badawcza została dobrana na zasadzie doboru celowo-losowego. Warunkiem włączenia w grupę statystyczną był obecny stan przygotowania bezpośredniego do sakramentu małżeństwa. Liczebność próby wyniosła $n=329$, w tym 176 kobiet (54% ankietowanych) i 148 mężczyzn (46% ankietowanych), pięć osób nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o płeć. Liczba ankietowanych i dobór próby uniemożliwiały wyciąganie wniosków dla całej populacji, jednakże pozwoliło na sformułowanie wiążących i istotnych wniosków dotyczących obszaru, na którym przeprowadzono badania, czyli archidiecezji poznańskiej.

Poziom wypełnienia ankiet przez respondentów pozwolił zakwalifikować do ostatecznych analiz 310 kwestionariuszy. Rzetelność Skali Dojrzałości do Małżeństwa (SKALDOM) uzyskała wysoką wartość Alfa Cronbacha 0,880. Analizując jednakże poszczególne podskale, można zauważyć, że w przypadku większości wymiarów nie przekracza ona wartości Alfa Cronbacha 0,6, co świadczyło o jej średniej wartości diagnostycznej i stawianiu raczej hipotez do dalszych badań niż wyciąganiu realnych wniosków (tabela 2). Szczegółowy wynik rzetelności wymiarów skali SKALDOM przedstawia tabela 2. Wysoki wynik ogólny skali można tłumaczyć dużą liczbą pozycji testowych.

Tabela 2. Analiza rzetelności kwestionariusza SKALDOM.

WYMIARY SKALDOM	Alfa Cronbacha
Realny stosunek do życia	,592
Akceptacja siebie	,574
Komunikacja, rozwiązywanie konfliktów	,424
Miłość, wierność	,579
Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	,540
Zaspokajanie potrzeb	,411
Hierarchia wartości	,588
Gotowość do poświęceń	,645
Sens życia	,318
Sfera uczuciowa	,229

Źródło: badania własne.

Wyniki dotyczące poszczególnych podskal kwestionariusza badawczego Skala Dojrzałości do Małżeństwa (SKALDOM) zawiera tabela 3. Analiza danych dotyczących odchyłeń standardowych wskazuje na duże zróżnicowanie w grupie badanych. Grupa wykazuje dużą heterogeniczność. Wartość SD przekracza 1. W związku z różnicami pomiędzy wartościami średniej arytmetycznej, mediany, dominanty, należy sądzić, że rozkład nie ma charakteru normalnego. Pociąga to za sobą dalsze wnioski, że odpowiedzi badanych

nie zawsze pokrywały się ze stanem faktycznym. Największe zróżnicowanie wartości występuje w podskalach: akceptacja siebie, miłość i wierność, sfera uczuciowa, hierarchia wartości małżeńskich i rodzinnych oraz gotowość do poświęceń.

Tabela 3. Podskale kwestionariusza dojrzałości do małżeństwa.

PODSKALE	Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	Sens życia	Akceptacja siebie	Realny stosunek do życia	Zaspokajanie potrzeb	Komunikacja i zdolność rozwiązywania konfliktów	Miłość i wierność	Hierarchia wartości małżeńskich i rodzinnych	Gotowość do poświęceń	Sfera uczuciowa
Średnia	18,85	18,18	18,24	19,25	17,55	18,22	20,54	18,93	19,59	20,54
Mediana	19,00	18,00	19,00	20,00	18,00	18,00	21,00	19,00	20,00	21,00
Dominanta	19,00	17,00	17,00	19,00	17,00	19,00	24,00	21,00	21,00	24,00
Odchylenie standardowe	3,20	2,79	3,50	3,14	2,97	2,93	3,41	3,56	3,15	3,41
Minimum	10,00	9,00	5,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
Maksimum	25,00	25,00	25,00	25,00	24,00	24,00	25,00	25,00	25,00	25,00

Źródło: badania własne.

Potwierdza to potencjalną skłonność respondowanych do udzielania odpowiedzi zgodnie z „ja idealnym – życzeniowym”, zamiast według „ja realnego”. W związku z badaniem przeprowadzonym w salce parafialnej i w momencie jego ważnego aspektu normatywnego zaistniałe wyniki mogą świadczyć o uleganiu przez ankietowanych tendencji do zyskania aprobaty społecznej i o udzielaniu odpowiedzi zgodnie z oczekiwaniami badacza lub otaczającego go, w tym wypadku religijnego, środowiska.

Dojrzałość do małżeństwa: analiza wyników badań

W celu ukazania wzajemnych związków pomiędzy poszczególnymi wymiarami dojrzałości do małżeństwa dokonano analizy korelacji pomiędzy poszczególnymi wymiarami skali. W przypadku braku istotnej korelacji pomiędzy wymiarami jej wartość pominięto, natomiast wartości korelacji wyższej od 0,6, o istotności na poziomie $p < 0,001$, pogrubiono. Zestawienie to zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Korelacja r-Pearsona między podskalami kwestionariusza SKALDOM (N=310)

	Realny stosunek do życia	Akceptacja siebie	Zaspokajanie potrzeb	Komunikacja i rozwiązywanie konfliktów	Miłość, wierność	Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	Hierarchia wartości	Gotowość do poświęceń	Sens życia	Sfera uczuciowa
Realny stosunek do życia	1									
Akceptacja siebie	,511**	1								
Zaspokajanie potrzeb	,387**	,602**	1							
Komunikacja i rozwiązywanie konfliktów	,526**	,469**	,391**	1						
Miłość, wierność	,384**	,391**	,290**	,371**	1					
Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	,632**	,609**	,518**	,507**	,437**					
Hierarchia wartości małżeńskich i rodzinnych	,235**	,285**		,236**	,506**	,374**	1			
Gotowość do poświęceń	,458**	,364**	,229**	,397**	,552**	,506**	,437**	1		
Sens życia	,429**	,389**	,304**	,373**	,397**	,433**	,421**	,418**	1	
Sfera uczuciowa	,384**	,391**	,290**	,371**	1,000**	,437**	,506**	,552**	,397**	1

** Korelacja istotna na poziomie 0,001 (dwustronnie).

Źródło: badania własne.

W ankietowanej grupie wszystkie zaistniałe korelacje są na poziomie istotności $p < 0,001$, co wskazuje na istotny związek pomiędzy istniejącymi wymiarami. Mają one charakter dodatni, ale ich wartość jest na niskim poziomie. Analizy wykazały jedynie brak korelacji pomiędzy wymiarem „hierarchia wartości” oraz podskalą „zaspokajanie potrzeb”. Najsilniejszy związek ujawnił się pomiędzy wymiarami „sfera uczuciowa” oraz „miłość i wierność”. Wartość tej korelacji jest równa 1, co świadczy o homogeniczności wymiaru, możliwości rozpatrywania go wspólnie podczas dokonywanych analiz, a także konieczności połączenia najbardziej trafnych pozycji w jedną podskalę. Zwraca uwagę także związek wymiarów zaspokajanie potrzeb z akceptacją siebie ($r=0,602$), a także wymiaru „wewnętrzna integracja i odpowiedzialność” z realnym stosunkiem do życia ($r=0,632$) oraz akceptacją siebie ($r=0,609$). Im

większa samoświadomość dotycząca własnych realnych potrzeb, tym wyższy poziom samoakceptacji, co także idzie w parze z wewnętrzną spójnością i realnym stosunkiem do życia. Wewnętrzna integracja i odpowiedzialność sprzyjają gotowości do poświęceń ($r=0,506$). Osoby przyjmujące odpowiedzialność za innych i kierujące się w życiu takimi wartościami, jak miłość i wierność, są bardziej gotowe do poświęcenia czegoś, co było dla nich do tej pory istotnym elementem życia. Nowy sposób życia, taki jak narzeczeństwo czy dalej małżeństwo, warunkuje więc w pewien sposób „nowy” styl życia, w którym rezygnacja i poświęcenie stają się istotnymi elementami, decydującymi też o wewnętrznej integracji w związku z nowo przyjętą rolą.

Analizując moc związków, można zauważyć pewną prawidłowość. Siła korelacji jest wyższa w przypadku wymiarów z podobnych obszarów funkcjonowania: psychologicznego lub bardziej związanego ze sferą wartości i sferą religijną. Stąd na potrzeby pracy i dalszych wniosków dokonano podziału na dwie grupy wymiarów: psychologiczne – realny stosunek do życia, akceptacja siebie, zaspokajanie potrzeb, komunikacja i zdolność rozwiązywania konfliktów oraz sens życia, a także duchowe – miłość i wierność, wewnętrzna integracja i odpowiedzialność, hierarchia wartości, gotowość do poświęceń i sfera uczuciowa.

Na potrzeby opisu dojrzałości osób przygotowujących się do małżeństwa na podstawie wzajemnej relacji pomiędzy 10 podskalami wykorzystanej skali wyznaczono trzy różniące się profile za pomocą analizy k-średnich. Metoda ta pozwoliła podzielić badanych na trzy odmienne jakościowo grupy. Po dokonaniu standaryzacji wyników wszystkich wymiarów wyznaczono, na drodze analiz statystycznych, wskaźnik istotności analizy wariancji pomiędzy wszystkimi podskalami trzech grup osób skali SKALDOM. Wskaźnik istotności analizy wariancji $p<0,001$ wskazuje na istotne różnice międzygrupowe oraz wewnątrzgrupowe pomiędzy wszystkimi wymiarami badającymi poziom dojrzałości do małżeństwa. Ukazuje to tabela 5.

Dalsze analizy polegały na przeliczeniu wyników surowych na steny i utworzeniu oraz wyodrębnieniu trzech różniących się między sobą skupień – grup. Wykres 1 w sposób graficzny przedstawia rozkład poszczególnych podskal w każdej z trzech grup, która można opisać w następujący sposób:

- Grupa I o wynikach bardzo wysokich i wysokich wymiarów dojrzałości ($n=143$);
- Grupa II o wynikach średnich i niskich ($n=48$);
- Grupa III o wynikach wysokich ($n=119$).

Jak można zauważyć, dojrzałość osób jest na różnym poziomie. Dwie grupy badanych (I i III) można byłoby określić jako dojrzałe do małżeństwa. Doj-

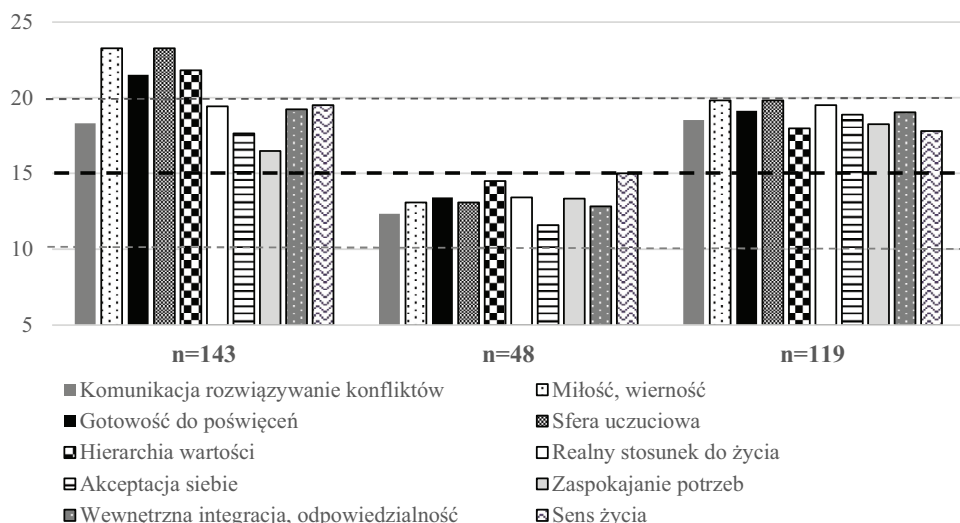
Tabela 5. Tabela wyników standaryzowanych wymiarów skali SKALDOM

		Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
Akceptacja siebie	między grupami	101,723	2	50,861	75,331	p<0,001
	wewnątrz grup	207,277	307	,675		
	ogółem	309,000	309			
Zaspokajanie potrzeb	między grupami	79,736	2	39,868	53,386	p<0,001
	wewnątrz grup	229,264	307	,747		
	ogółem	309,000	309			
Komunikacja, rozwiązywanie konfliktów	między grupami	87,563	2	43,782	60,699	p<0,001
	wewnątrz grup	221,437	307	,721		
	ogółem	309,000	309			
Miłość, wierność	między grupami	179,319	2	89,659	212,254	p<0,001
	wewnątrz grup	129,681	307	,422		
	ogółem	309,000	309			
Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	między grupami	141,200	2	70,600	129,166	p<0,001
	wewnątrz grup	167,800	307	,547		
	ogółem	309,000	309			
Hierarchia wartości małżeńskich i rodzinnych	między grupami	106,786	2	53,393	81,061	p<0,001
	wewnątrz grup	202,214	307	,659		
	ogółem	309,000	309			
Gotowość do poświęceń	między grupami	147,413	2	73,706	140,035	p<0,001
	wewnątrz grup	161,587	307	,526		
	ogółem	309,000	309			
Sens życia	między grupami	93,185	2	46,592	66,278	p<0,001
	wewnątrz grup	215,815	307	,703		
	ogółem	309,000	309			
Sfera uczuciowa	między grupami	179,319	2	89,659	212,254	p<0,001
	wewnątrz grup	129,681	307	,422		
	ogółem	309,000	309			

Źródło: badania własne.

rzałość osób z grupy drugiej wymagałaby dłuższej pracy formacyjnej, w celu rozwoju kompetencji, uznanych przez autorów narzędzia za istotne z punktu widzenia osób zawierających związek małżeński w Kościele katolickim.

Przyglądając się dokonaniem podziałowi na trzy grupy nupturientów, można zauważyć, że osoby z grupy I osiągają wysokie wartości z obszaru kompetencji duchowych, takich jak: miłość i wierność, sfera uczuciowa, hie-

Wykres I. Wyniki kwestionariusza SKALDOM według wartości stenowych (N=310)

Źródło: badania własne.

rarchia wartości małżeńskich i rodzinnych, zdolność do poświęceń, a wartość piątej przynależącej do tej grupy podskali, „sens życia”, mieści się powyżej średniej. Wartość w przedziale pomiędzy 15 a 20 osiągają wymiary z drugiej grupy, „kompetencji psychologicznych”. Najniższą w tej grupie wartość osiągają wymiary: „zaspokajanie potrzeb”, „akceptacja siebie”, „komunikacja i rozwiązywanie konfliktów”. Osoby z tej grupy mogą rekompensować swoje braki psychologiczne przez nadanie szczególnej wartości takim cechom, jak np. miłość, wierność, jako sposób radzenia sobie z niespójnym obrazem samego siebie, trudnościami w mówieniu o swoich potrzebach czy trudnych sytuacjach natury psychologicznej, takich jak kryzys małżeński czy konflikt.

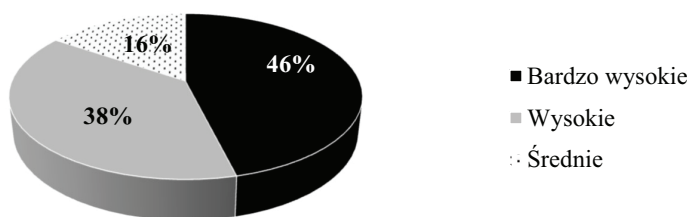
Grupę II, choć nie można jej określić mianem niedojrzałej, wyraźnie różni wartość wymiarów dojrzałości do małżeństwa, które są na poziomie wartości średnich oraz na granicy średnich i niskich, jak np. wymiar „akceptacji siebie”. Osoby te mają kompetencje świadczące o dojrzałości, jednak ich poziom świadczy o potrzebie pracy nad poszczególnymi obszarami ważnymi pod względem budowania relacji małżeńskiej. Grupa ta wymagałaby szczególnie formacyjnego wsparcia i dodatkowych, specjalistycznych spotkań.

Grupa III charakteryzuje się zharmonizowanym poziomem wszystkich wymiarów. Na podobnym poziomie osoby z tej grupy mają rozwinięte kompetencje określone jako psychologiczne i duchowe. „Akceptacja siebie” i „zaspokajanie potrzeb” osiągają wartości wyższe niż w grupie I, a wymiary

duchowe – niższe, chociaż i tak ich wartość jest wysoka. Osobowość spójna dobrze świadczy o dojrzałości osoby, jej zdolności realnego oceniania sytuacji, szukania rozwiązań na poziomie ludzkim i nadprzyrodzonym. Daje szansę na przetrwanie małżeństwa w sytuacji kryzysu i dalej na rozwój relacji małżeńskich i rodzinnych.

Wnioski statystyczne i kierunki dalszych badań

Analiza wyników Skali Dojrzałości do Małżeństwa (SKALDOM) pozwoliła na opis grupy badanych pod względem ich poziomu dojrzałości do małżeństwa w dwóch wyraźnych obszarach: kompetencji duchowych i psychologicznych. Nupturienti przebadani za pomocą Skali Dojrzałości do Małżeństwa (SKALDOM) (N=310) osiągnęli wyniki bardzo wysokie (n=143), wysokie (n=119) oraz średnie (n=48), co obrazuje wykres 2.

Wykres 2. Wyniki Skali Dojrzałości do Małżeństwa nupturientów (N=310)

Źródło: badania własne.

Oznaczałoby to, że większość z badanych przejawia odpowiednie predyspozycje do ważnego zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego, przynajmniej w obszarze opisywanym w myśl kanonu 1095 *Kodeksu prawa kanonicznego* – nie mają przeszkód kanonicznych do zawarcia sakramentalnego związku w Kościele katolickim. Jednocześnie analiza badań ankietowanych pozwala na bardziej obiektywne spojrzenie dotyczące dojrzałości do sakramentu małżeństwa w ujęciu nupturientów. Wskazuje ona, że kandydaci nie tworzą jednej spójnej grupy, z określonym poziomem dojrzałości do małżeństwa, zarówno w wymiarze religijnym, do której zaliczono podskale: „miłość i wierność”, „gotowość do poświęceń”, „hierarchię wartości”, „sens życia”, jak i w wymiarze psychologicznym z takimi podskalami, jak: „komunikacja i rozwiązywanie konfliktów”, „realny stosunek do życia”, „akceptacja sie-

bie”, „zaspokajanie potrzeb”, „wewnętrzna integracja i odpowiedzialność”. Badania pozwoliły na wyodrębnienie trzech odmiennych profili narzeczonych o zróżnicowanym natężeniu wymiarów kwestionariusza SKALDOM. Analiza statystyczna k-średnich pozwoliła na wyodrębnienie grupy ankietowanych, w liczbie 48 osób, które uzyskały niskie lub średnie wartości wymiarów kwestionariusza SKALDOM, tworząc profil grupy najmniej dojrzałej, z istotnymi deficytami, szczególnie w sferze rozwoju psychicznego.

Tabela 6. Podstawowe sfery dojrzałości wśród nupturientów z badanej grupy i zakres

Wymiar	
religijny	psychologiczny
miłość	komunikacja
wierność	rozwiązywanie problemów
gotowość do poświęceń	realny stosunek do życia
hierarchia wartości	akceptacja siebie
sens życia	zaspokajanie potrzeb
	wewnętrzna integracja
	odpowiedzialność

Źródło: opracowanie własne.

Najniższą wartość mają podskale: „akceptacja siebie”, „zaspokajanie potrzeb”, „komunikacja i rozwiązywanie konfliktów”. Jakkolwiek profile wszystkich trzech grup wskazują na najniższe wartości wskazanych wymiarów, to w przypadku wyżej opisanej grupy te wartości są szczególnie niskie. Grupa ta wymagałaby szczególnego wsparcia i pomocy w przygotowaniu się do wejścia w związek małżeński. Istotą jednak zmiany jest, po pierwsze, zauważenie potrzeby zmiany w sobie, dostrzeżenie pewnych braków, słabości, nad którymi trzeba popracować. Po drugie, konieczna jest motywacja, która pozwala na otwarcie się na zmianę i chęć zmiany siebie. Jedynie 122 z 321 (38%) narzeczonych postrzegało katechezy przedmałżeńskie jako szansę na lepsze przygotowanie do bycia żoną czy mężem. Pozostałe osoby podjęły tę formację ze względu na wymóg formalny – 151 osób (47%), lub postrzegały jako czas na poszerzenie wiedzy – 48 osób (14,9%). Wyniki te wskazują na konieczność pracy nad motywacją uczestników do pełnego korzystania z przygotowanych katechez. Opór, który może wynikać z formalnego rozumienia katechez, do których Kościół katolicki niejako „przymusza” narzeczonych i stawia je jako warunek dopuszczenia do celebracji, stanowi ogromną barierę formacyjną, z którą osoby prowadzące spotkania muszą się zmierzyć.

Tabela 7. Wyniki średnich podskal Skali Dojrzałości do Małżeństwa w trzech grupach o odmiennym profilu wartości (n=310)

	n=143	n=48	n=119
Komunikacja, rozwiązywanie konfliktów	18	12	19
Miłość, wierność	23	13	20
Gotowość do poświęceń	22	13	19
Sfera uczuciowa	23	13	20
Hierarchia wartości	22	15	18
Realny stosunek do życia	19	13	20
Akceptacja siebie	18	12	19
Zaspokajanie potrzeb	16	13	18
Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	19	13	19
Sens życia	20	15	18

Źródło: badania własne; wyniki poniżej średniej, bardzo wysokie.

Porównanie średnich poszczególnych podskal skali SKALDOM pozwala na zauważenie istotnie dużych różnic pomiędzy trzema wyodrębnionymi grupami. Szczególną uwagę zwraca grupa II, w której 8 z 10 wymiarów ma wartość poniżej średniej równej 15 (tabela 8).

Tabela 8. Średnie wartości wymiarów Skali Dojrzałości do Małżeństwa z podziałem na grupy.

	n=143	n=48	n=119
Komunikacja, rozwiązywanie konfliktów	18,3	12,33	18,53
Miłość, wierność	23,26	13,08	19,82
Gotowość do poświęceń	21,51	13,42	19,14
Sfera uczuciowa	23,26	13,08	19,82
Hierarchia wartości	21,8	14,5	17,98
Realny stosunek do życia	19,43	13,42	19,5
Akceptacja siebie	17,64	11,58	18,87
Zaspokajanie potrzeb	16,47	13,33	18,24
Wewnętrzna integracja, odpowiedzialność	19,24	12,83	19,03
Sens życia	19,51	15	17,8

Źródło: badania własne.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę kryteria dojrzałości osobowej związane z (1) przyjęciem postawy gotowości, uznania, zaakceptowania siebie samego takim, jakim się rzeczywiście jest – „ja realne”; (2) przyjmowaniem re-

alistycznej postawy wobec pojawiających się trudności, czyli rozwiązywaniem ich na poziomie świadomego osobistego wysiłku; (3) podejmowaniem stałych prób nawiązania zobiektywizowanego i jednocześnie spontanicznego, empatycznego kontaktu z ludźmi (Chlewiński 1991), nie możemy mówić, że ankietowani kandydaci do małżeństwa we wszystkich aspektach są dojrzały pod względem osobowościowym. Szczególnie grupa II przejawia szereg deficytów w obszarze, który można określić jako psychologiczny. Ta sytuacja jest pretekstem do podjęcia odpowiednich kroków formacyjnych wobec osób o niskich wynikach uzyskanych w wyżej wymienionych obszarach – powinna być ona bardziej intensywna i ukierunkowana.

Należy również zauważyć mankamenty prowadzonych badań. Analizując dokładnie poszczególne wyniki, należy stwierdzić:

1. Choć wstępnie skala wykazuje wysoką rzetelność *Alfa-Cronbacha* 0,880, to jednak jej poszczególne podskale nie przekraczają wartości 0,6. Wynik ten jednoznacznie wskazuje, że nie można traktować uzyskanych danych w sposób jednoznaczny i interpretować uzyskanych wyników jako wiarygodnie opisujących nupturientów, dzieląc ich jednocześnie na bardziej lub mniej dojrzałych. Wysoka wartość rzetelności całej skali wynika z dużej liczby pytań, skala zawiera ich 50. Wykorzystane narzędzie badawcze pozwala nam zatem na stawianie jedynie hipotez dotyczących posiadanych predyspozycji nupturientów.
2. Autorzy skali wskazywali na możliwość zsumowania wszystkich wyników i określenie poziomu dojrzałości do małżeństwa na podstawie średniej wszystkich podskal. Ze względu na to, że wartości podskal są różne, wydaje się właściwe analizowanie osobno poszczególnych wymiarów i odnoszenie ich do obszaru dojrzałości do małżeństwa. Analizując wyniki, można zauważyć, że wartość podskal: „akceptacja siebie”, „komunikacja i rozwiązywanie konfliktów”, jest wyraźnie niższa od pozostałych. Średnie poszczególnych podskal prezentuje tabela 7, w której pogrubiono wyniki poniżej średniej i zaznaczono kolorem szarym wyniki bardzo wysokie.

Głównym wskazaniem metodologicznym podsumowującym prezentowany tekst dotyczący badań o charakterze pilotażowym, jest weryfikacja skali w celu podniesienia jej rzetelności i tym samym wartości diagnostycznej¹.

¹ Zrewidowana wersja narzędzia z analizą wyników badań nupturientów znajduje się w publikacji H. Pilarczyk, A. Wieradzka-Pilarczyk, *Psychologiczne i religijne aspekty dojrzałości nupturientów do zawarcia sakramentalnego związku*, Poznań 2020.

Wskazania pastoralne

Jak wynika z prezentowanych powyżej badań, nupturienti wymagają szczególnego towarzyszenia w procesie osobistej i religijnej formacji. Aktywność duszpasterzy i osób przygotowujących katechezy przedmałżeńskie skupiona powinna być na wspieraniu nupturientów w różnych obszarach formacyjnych. Pierwszym i podstawowym elementem istotnym także dla późniejszej autoformacji, jest stworzeniu możliwości, a także przestrzeni do autorefleksji nupturientów dotyczących własnej dojrzałości, zarówno w sferze osobowej, jak i religijnej. Kandydaci powinni uzyskać od formatorów kompetentną pomoc, istotną w procesie dojrzewania w poszczególnych obszarach osobistego funkcjonowania istotnych z punktu widzenia zawieranego związku i rzutujących na funkcjonowanie w małżeństwie – i dalej w rodzinie.

W ramach katechez powinien być zaproponowany permanentny program budowania trwałej i długoterminowej relacji, połączony ze wsparciem narzeczonych, a potem małżonków w rozwoju ich życia religijnego i pomoc w radzeniu sobie z wymaganiami codziennego życia, w tym szczególnie z odgrywaniem roli żony/męża, matki czy ojca.

Zwracając uwagę na wskazania pastoralne dotyczące nupturientów, należy podkreślić przede wszystkim integralność formacji, która musi dotyczyć zarówno sfery religijnej, jak i osobowej (psychiczno-emocjonalnej). Trzeba też wskazać na konieczność indywidualnego dopasowania sposobu prowadzenia katechez do różnorodnego poziomu ich uczestników, co postuluje w pierwszej kolejności rezygnację z prowadzenia formacji dużych grup.

Konieczne jest wydłużenie nie tylko czasu od sporządzenia protokołu przedmałżeńskiego w kancelarii parafialnej, lecz także rozciągnięcie przygotowania na dłuższy okres, gdzie między spotkaniami prowadzonymi w formie warsztatów i wykładów narzeczeni będą mieli wyznaczony czas na pracę własną, zarówno osobistą, jak i w parze. Trzeba także zwrócić uwagę na wszechstronne dopracowanie materiałów formacyjnych, których tematyka powinna być dostosowana do aktualnych potrzeb nupturientów i dynamicznie zmieniających się wymagań społecznych. Nie można także zapomnieć o przygotowaniu osób prowadzących katechezy, gdyż domagają się one od formatorów zarówno wiedzy eksperckiej, jak również wiernego i spójnego świadectwa o głoszonych treściach.

W związku ze różnicowanym poziomem poszczególnych kompetencji duchowych oraz psychologicznych powinno się parom proponować spotkania o charakterze indywidualnym i spersonalizowanym. Szczególnie dotyczy to par, które bądź same, bądź przy pomocy kompetentnych osób i narzędzi, diagnozują u siebie pewne deficyty lub problemy, mogące utrudniać wspólne

pożycie i budowanie małżeńskich relacji. Tematykę zindywidualizowanego procesu formacyjnego podejmuje papież Franciszek w adhortacji *Amoris laetitia*: „Niezbędne są jednak pewne wydarzenia zindywidualizowane, biorąc pod uwagę, że głównym celem jest pomoc każdemu, aby nauczył się kochać tę konkretną osobę, z którą pragnie dzielić całe życie” (Franciszek 2016, 208).

Zakończenie

Prezentowany tekst wskazuje bardzo wyraźną potrzebę zaangażowania Kościoła katolickiego w proces formacji młodych, którzy z różnych powodów i na różnym poziomie, chcą wciąż uczestniczyć w życiu wspólnoty kościelnej. Zapewne jest to szansa na spotkanie i głęboki dialog, skupiony wokół tematów, które nadal są dla młodych ważne, takich jak relacje, trwałe związki czy rodzina. Podsumowanie rodzi pytanie: Na ile Kościół wypełni swą misję, wychodząc naprzeciw potrzebom młodego pokolenia, znajdzie siły w postaci świeckich, gotowych stawić czoła wyzwaniu, jakim jest zadanie formacji, ewangelizacji i dawania świadectwa opartego na dialogu?

Przedstawiony artykuł dał impuls do dalszych badań dotyczących narzeczonych, ich religijnej i psychologicznej kondycji. Jest to swoiste zaproszenie do zainteresowania się tym, ważnym z punktu widzenia życia człowieka, obszarem. W świecie, w którym kwestionuje się istotę i samą potrzebę trwałego małżeństwa, opartego na prawie Bożym, a na ich miejsce wprowadza się nowe ideologie, oparte na kulcie samorealizacji czy niczym nieograniczonej wolności, ukazywanie wzoru sakramentalnego małżeństwa, gotowego na poświęcenie, pracę nad sobą i wspólne dzielenie pięknych i trudnych chwil, staje się coraz bardziej istotne i potrzebne. W dzisiejszych czasach, w których liczba rozwodów i separacji stale rośnie, a związek małżeński traktowany jest często jako konsumpcyjny towar, Kościół katolicki ma szczególną rolę w ukazywaniu wartości sakramentalnego małżeństwa jako drogi do pełniejszego życia w zgodzie z Bożym planem. Z punktu widzenia prezentowanego tekstu istotne wydaje się wezwanie papieża Franciszka zawartego w *Amoris laetitia*: „Drodzy narzeczeni: miejcie odwagę być innymi, nie dajcie się pochłonać społeczeństwu konsumpcyjnemu i pozorom. Liczy się miłość, która was jednoczy, umocniona i uświęcona przez łaskę. Jesteście zdolni [...] aby umieścić miłość ponad wszystkim. Pracownicy duszpasterscy i cała wspólnota mogą pomóc, aby ten priorytet stał się normą, a nie wyjątkiem” (Franciszek 2016, 212).

BIBLIOGRAFIA

- Bowlby, John. 2015, *Przywiązanie. Attachment*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brzeziński, Jerzy. 2004 *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chlewiński, Zdzisław. 1991, *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność*. Poznań: Wydawnictwo „W drodze”.
- Franciszek. 2016. *Adhortacja apostołska o miłości w rodzinie „Amoris laetitia”*.
- Katechizm Kościoła katolickiego*. 1994. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59 z późn. zm).
- Pilarczyk, Hubert i Anna Wieradzka-Pilarczyk. 2020. *Psychologiczne i religijne aspekty dojrzałości nupturientów do zawarcia sakramentalnego związku*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Teologiczny.
- Versaldi, Giuseppe. 1982. Elementa psychologica matrimonialis consensus. *Periodica* 71.

HUBERT PILARCZYK – w roku 2015 uzyskał tytuł magistra teologii, a w 2022 doktora nauk teologicznych (spec. teologia moralna; katolicka nauka o małżeństwie i rodzinie) na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wicedyrektor Poznańskiej Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej I st. nr 2 im. Tadeusza Szeligowskiego w Poznaniu oraz nauczyciel w Katedralnej Ogólnokształcącej Szkole Muzycznej I st. w Poznaniu; nauczyciel dyplomowany. Publikował m.in. w serii wydawniczej „Katecheza. Parafia, Rodzina i Szkoła”, a także w czasopismach „Teologia i Moralność”, „Teologia Praktyczna”, „Katechecie” i „Kortowskim Przeglądzie Prawniczym”. Współautor monografii.